

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, December 2017, 21 (3): 1775-1796

Gözlerden Kaçmış Bir Fetâva Mecmûası: Bostânu Şekâ'iki'n-Nu'man

An Unnoticed Fatwa Book: Bostânu Shaqâ'iq al-Nu'mân

Ahmet Hamdi Furat

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Associate Professor, Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law
Istanbul, Turkey

ahmetfurat@gmail.com

ORCID ID orcid.org/0000-0001-8361-6879

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30 October/Ekim 2017

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Kasım/November 2017

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık/December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Cilt / Volume: 21 **Sayı – Issue:** 3 **Sayfa / Pages:** 1775-1796

DOI: <https://doi.org/10.18505/cuid.334824>

Cite as: Furat, Ahmet Hamdi. “Gözlerden Kaçmış Bir Fetâva Mecmûası: Bostânu Şekâ'iki'n-Nu'man-An Unnoticed Fatwa Book: Bostânu Shaqâ'iq al-Nu'mân”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 21, sy. 3 (Aralık/December 2017): 1775-1796. doi: 10.18505/cuid.334824.

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/cuid>

Copyright © Published by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey.

For Permissions: ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr

Gözlerden Kaçmış Bir Fetvâ Mecmûası: Bostānu Şekâ'iki'n-Nu'mān

Öz: Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi bölümü 1414 numarada kayıtlı olan *Bostānu Şekâ'iki'n-Nu'mān* isimli fetvâ mecmûası gözlerden kaçmış ve fetvâ literatüründeki yerini alamamıştır. Adından Taşköprülüzâde'nin (ö. 968/1561) meşhur eseri *Şekâ'ik-i Nu'mâniyye*'nin bir parçası olduğu izlenimini veren eser, Babakûşî Abdurrahman Efendi'ye (ö. 983/1576) âit nukullü bir fetvâ mecmûasıdır. Abdurrahman Efendi'nin hayat hikâyesinin yer aldığı meşhur *Şekâ'ik* zeyli Atâ'î'de de onun bu isimli bir eserinden bahsedilmemektedir. Filibe bölgesinden bir âileye mensup olan Abdurrahman Efendi, İstanbul ve Edirne'de bazı görevler yaptıktan sonra Kırım bölgesindeki Kefe'ye müftü olarak atanmıştır ve 983/1576'de vefat etmiştir. Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) mülâzımlığını yapması dışında Atâ'î'de (ö. 1045/1635) onun ilmî kimliği hakkında bilgi bulunmaz. Makalemizde, öncelikle Babakûşî'nin hayatı ve Osmanlı fukahâ geleneğindeki yeri tespit edilecektir. Daha sonra el yazması nüshanın özellikleri ve hâmişlerindeki notlardan bir kısmı ele alınacaktır. Değerlendirme bölümünde özellikle hâmişlerinde bulunan çok sayıda notlar sebebiyle literatürdeki yerini alması gereken bu fetvâ mecmûasının genelde İslam Hukuk Literatüründeki özeldi ise fetvâ literatüründeki yeri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh Literatürü, Fetvâ, Nukullü Fetvâ Mecmûası, Babakûşî Abdurrahman Efendi, Bostānu Şekâ'ik-i Nu'mān.

An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān

Abstract: The corpus of fatwa named as *Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān*, recorded in the Veliyuddin Efendi section under the number 1414 at Beyazid State Library. It has been ignored so far. Because of its name, it may be thought that it is a part of Taşköprülüzâde's (d. 968/1561) book *Şakā'ik-i Nu'mâniyya*, but it is a nuqullu fatwa collection of Babakūshî 'Abdurrahmān Efendi. In the famous *Shaqā'iq* appendix *Atā'î*, which gives information about the biography of Abdurrahmān Efendi (d.983/1576) does not mention the book with this name. Abdurrahman Efendi who was from a family in Plovdiv region worked in different positions in Istanbul and Edirne. Then, he was appointed as a mufti to Kefe, Crimea. He died in 983/1576. There is no information about his scholarly identity in 'Aṭā'î (d. 1045/1635) except being the intern of Abū l-Su'ūd Efendi (d. 982/1574) . In this essay, first of all, the place of Babakūshî in Ottoman Islamic Law tradition will be determined, and the

features of the manuscripts and some notes on the postscript will be studied. In assessment section, especially because of the notes on the manuscripts, it has to be studied in terms of Islamic Law literature and its place should be figured out in fatwa literature.

Keywords: Fiqh Literature, Fatwa, Nuqullu Fatwa Collection, Babakūshī ‘Abdurrahmān Efendi, Bostānu Shaqā’iq al-Nu‘mān.

SUMMARY

Nuqullu Fatwa collections that included citations were the books that were created for people to have access to the ruling on legal issues of scholars who were appointed as Muslim judges or muftis together with their sources and background. Although there are several studies in the literature about fatwa collections with citations Babakūshī ‘Abd al-Rahmān Efendi's book titled *Bostānu Shaqā’iq al-Nu‘mān* was not included in the literature. ‘Aṭā’ī provides information about the life of Babakūshī Abdurrahman Efendi. Atâ’î explains that he climbed the stairs with the help of Baba Efendi and joined the special group of people with aptitude at the level of apprenticeship. Then he raised also to the level of being the intern of Abū l-Su‘ūd

Efendi. Later, Babakūshī ‘Abd al-Rahmān started to teach. He taught as a teacher for three years in Istanbul and then became the Mufti of Kefe replacing Molla Akmal al-Dīn. Molla Ekmeleddin, who was better known as Ekmel Efendi, just like ‘Abd al-Rahmān Efendi, was an apprentice of Abū l-Su‘ūd Efendi (death 982/1574) and would later be transferred to Cyprus after the island was conquered. According to Aṭā’ī, ‘Abd al-Rahmān Efendi remained in that position which he was appointed as Şahn teacher until his death and died in Zilqāda 983/February 1576.

The highest position that Babakūshī took among the religious scholars organization in the Ottoman Empire was being the Mufti of Kefe. As stated by ‘Aṭā’ī, he was appointed as the Mufti of Kefe with the title of Şahn teacher. Instead of giving information about his teachers, ‘Aṭā’ī mostly concentrated on Baba Efendi who was one of his relatives. Therefore, we do not have information about his mentors/teachers. We can say that he belonged to the Ottoman school of scholars since he was an apprentice of Abū l-Su‘ūd Efendi.

1778 | Furat, A. Hamdi. An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān

The copy which is the subject matter of this study is registered as Veliiyüddin Efendi with number 1414 at Bāyezid State Library. According to our research, the copy which has 237 sheets is the only copy of the book. From the expressions of Babakūshī in the preface, it is concluded that the book was written close to his death.

There are several notes written with different pens as footnotes of the book. Here, four of them which are considered to be more important will be identified.

First: Notes written with the same pen as the main text. These are generally citations from books such as *Tatarkhāniyye*, *Hidāya*, *'Ināya*, *Kashf al-Asrār Sharḥu Manār*.

Second: are 'maṭlabs' i.e. important matters.

Third: are relatively inelaborate notes. These were written by someone who we thought was not a copyist/calligrapher when compared with the general style of the book.

Fourth: Warning notes which included some questions. These are generally in Turkish.

The preface of the book (1a -2b), provides sufficient information about who the author was and the nature of the book. 'Abd al-Raḥmān Efendi, with the intention of writing a collection, started to research taking into account imams' and shaykhs' nāsikh and mensūkh and he also considered sheikhs' explanations about what was definite and what needed caution and taqwa in practice. He recorded that this search lasted for 3 years and he referred especially to *Fatāwa-yi Qādikhān* and *Fatāwa-yi Tatarkhāniyya* within this period and additionally reviewed and studied Islamic Law (fiqh) books that he found in the Ottoman Empire. He described that he divided these into chapters and inserted subject matters in the footnotes. Then he described how he gave the title, *Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān* to the book emphasizing especially bostan . This could be seen in the expression, *Masīratan li'l-Qudāt* . No reference was made to *Shaqā'iq al-Nu'mān* in the title of the book. Probably he had his intentions due to the famous book titled *Şeḳ' āik-i Nu'maniye* (i.e. Abū Ḥanīfa (d.150/767) and his pupils). In the chapter which started with *Fasl* right after the preface the author said that fatwa would be issued based on the

opinions of three imams, namely Abū Ḥanīfa, Abu Yūsuf (d.182/798) and Imām Muhammed (d.189/805) that their madhap was followed and their good morals were observed. Then, it was stated that the Mufti could issue fatwas according to the opinions of first, Abū Ḥanīfa, then Abu Yūsuf and finally Imam Muḥammed. It was also stated that if he could not find their opinions and had himself muctehid, he could give his ictihad.

The Fatwa collection, *Bostān*, is an important work among the 16th century Ottoman books since it is an important scholar's book who had witnessed Islamic knowledge in the central Ottoman Empire and Crimean region.

GİRİŞ

Nukullü fetvâ mecmûaları, medrese eğitimleri sonrasında ilmiye hiyerarşisinde yükselerek kâdılığa ya da müftülüğe atanan ilmiye mensuplarının şer'î meselelerin hükümlerine kaynaklarıyla beraber ulaşabilmeleri için tertip edilen mecmûalardır. Bu eserlerin tertibinde kâdılarının ya da müftülerin ilgili literatüre ulaşma imkânlarının olmayışı ve kâdılarının Hanefî mezhebinin muteber kavillerine göre fetvâ verme zorunlulukları etkili olmuştur. Bu eserler sayesinde kâdi ve müftüler bir mesele ile ilgili fetvâyâ muteber Hanefî kaynaklardan nakille ulaşabilmekteydi. Ayrıca kenar (taşra) müftülerinin fetvâlarına nakil yazmakla görevlendirilmelerinin de bu literatürün oluşmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır.¹ 1002/1594 tarihinde Balıkesir kâdi, müftü ve müderrisine gönderilen ferman ile Şeyhülislam Bostanzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1006/1598) iki fetvâsı kenar müftülerinin fetvâlarına nakil yazma zorunluluğunu göstermesi bakımından önemlidir.²

Nukullü fetvâ mecmûaları üzerine çeşitli literatür çalışmaları³ yapılmış olmasına rağmen Babakûşî Abdurrahman Efendi'nin *Bostānu Şekā'iki'n-Nu'mân* isimli eseri ilgili literatüre kaydedilmemiştir.

¹ Şükrü Özen, "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü", *TALİD*, 3 (2005), 339; Emine Arslan, "Osmanlı Dönemi Nukullü Fetva Mecmuaları", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 5 (Bahar 2008): 133.

² Emine Arslan, "Osmanlı Dönemi Nukullü Fetva Mecmuaları", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 5 (Bahar 2008): 133.

³ Şükrü Özen, "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü", 249-378; Emine Arslan, "Osmanlı Dönemi Nukullü Fetva Mecmuaları", 131-153.

1.BABAKUŞİ ABDURRAHMAN EFENDİ

Şekā'ik zeyli Atâ'î'de Babakûşî Abdurrahman Efendi'nin hayatı hakkında bilgi verilmektedir.⁴ Atâ'î'de Filibeli⁵ olduğu bilgisi yer almaz. Oysa Bostānu Şekā'îki'n- Nu'mān'da Abdurrahman Efendi kendisinden 'Abdurrahman el-Filibevî' olarak bahsetmektedir⁶. Fakat Atâ'î'nin 987/1579 vefatlı Nakşî şeyhi Baba Efendi'nin, onun akrabasından olduğunu belirtmesi önem taşır⁷. Zira Baba Efendi, Atâ'î'nin de belirttiği üzere Filibe'de yetişen âlimlerdendir.⁸ Bu şekilde Abdurrahman Efendi'nin el-Filibevî nisbesini neden kullandığı anlaşılmaktadır. Atâ'î, Baba Efendi'nin, Kânûnî'nin damadı Rüstem Paşa'nın hocası olduğunu vurgulamakta⁹, ayrıca eserinde kendisinden geniş bir şekilde söz etmektedir.¹⁰ Kanaatimizce sahip olduğu Babakûşî nisbesi de Baba Efendi ile bağlantılıdır.

⁴ "Rüstem Paşa hocası Baba Efendi'nin akâribinden olmağla Babakûşî demekle şöhret-şî'âr olmuştu. Şehbâl-i himmetle evc-i me'âlîye pervâz ve martılık mertebesinden ağaz eyleyüp dâhil-i halka-i erbâb-ı isti'dâd ve Ebû's-su'ûd Efendi mülâzemeti ile nâil-i murâd oldukta ahz-i medâris ve akd-i mecâlis ederek dokuz yüz altmış üç Zi'l-ka'desinde fevt olan Efdal-zâde mahdûmu yerine kırk akçe ile Edirne'de Taşlık müderrisi olmuştu. Ba'de'l-'azl yetmiş bir Cemâziye'l-âhiresi'nde Pepki Latîf yerine İstanbul'da Mustafa Paşa hâricine 'âric oldu. Yetmiş dört Zilhiccesi'nde Ekmel Efendi yerine pây-e sahn i'tibarıyla Kefe fetvâsına ta'syin olundu. Seksen üç Zi'l-ka'desinde mürg-i cânî burç-ı bedenden remân ve âlem-i kudse per-zenân olup mansıbı Kara Tâcuddîn Efendi'ye verildi. Mevlânâ-yı mezbûr ilm-i furû'a intisâbla meşhûr, pîr-i sâlih-i hoşdem, baba-yı âlemdi." Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, nşr. Abdulkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 237-238.

⁵ Filibe, şu anki Bulgaristan'ın güney kısmında yer almaktadır. 1360lı yıllarda fethedilen Filibe'de görev yapan âlimler arasında Molla Lütîf de yer alır. Bk. Machiel Kiel, "Filibe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 13 (Ankara: TDV Yay., 1996), 79-82.

⁶ Abdurrahman el-Filibevî, *Bostānu Şekā'îki'n-Nu'mān*, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, nr. 1414, 2^a.

⁷ Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 237.

⁸ ..belde-i Filibe'de zuhûr.... Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 356.

⁹ Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 237; vezir-i kebîr Rüstem Paşa hazm-ı hâs-ı sultânîden mîr-ahûr olup çıktıkta pend-i müşfikânesiyle istirşâd ve enfâs-ı müteberrikesinden istimdâd idüp Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 356.

¹⁰ Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 356-357.

Atâ'î, onun, Baba Efendi'nin himmeti ile yükseldiğini ve martılık mertebesinden¹¹ istidat sahiplerinin halkasına katıldığını ifade eder. Kendisi böylece Ebüssuûd Efendi'nin de mülâzımlığına¹² kadar yükselir.

Babakûşî Abdurrahman daha sonra müderrisliğe başlamıştır. Onun ilk görevi daha önce Zenbilli (ö. 932/1526) ve İbn Kemâl (ö. 940/1534) gibi âlimlerin de müderrislik yaptığı Edirne'deki Taşlık Medresesi'dir.¹³ Bu medreseye Zilkâde 963/Eylül 1556'da 40 akçe ile tayin edilmiştir. Ondan önceki müderris ise Şeyhülislam Efdalzâde Efendi'nin mahdûmu Musa Çelebi'dir.¹⁴ Sekiz yıl burada müderrislik yapan Abdurrahman azl edilerek Cemâziyelâhir 971/Ocak 1564'de Pepki Latif Efendi¹⁵ yerine 50 akçeli medrese olan Koca Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin olunmuştur. Üç yıl süreyle İstanbul'da müderrislik yapmış, daha sonra Molla Ekmeleddin'in yerine Kefe müftüsü olmuştur. Ekmel Efendi diye meşhur olan Molla Ekmeleddin, Abdurrahman Efendi gibi Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) mülâzımıdır ve daha sonra da Kıbrıs'ın fethiyle oraya tayin olacaktır.¹⁶ Atâ'î'nin ifadesine göre Abdurrahman Efendi, Sahn müderrisi pâyesiyle atandığı bu görevde vefatına kadar kalmış ve Zilkâde 983/Şubat 1576'da vefat etmiştir.¹⁷ Yerine de Molla Tâcuddin getirilmiştir.¹⁸ Bu tarihlerde -kuvvetle muhtemel- *Ketâ'ib* sâhibi Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî¹⁹ de Kefe'de kâdılık yapmaktadır.²⁰ Atâ'î'nin onu 'baba-yi âlem' şek-

¹¹ 'Martılık mertebesi'nden ile kasıt çıraklık olmalıdır. Martı: öğrenci, çırak. 'Benim martılar derslerini iyi bildiler'. Komisyon, *Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü*, Ankara: TDK 1975, 8: 113.

¹² "Medrese mezunlarının müderrislik ve kadılık için sıra beklemeleri ve bu arada meslekî tecrübe kazanmaları ile belirli kontenjanlardan istifade ile göreve başlamalarını ifade eder" Mehmet İpşirli, "Mülazemet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 31 (Ankara: TDV Yay., 2006), 537.

¹³ Cahit Baltacı, *XV -XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İFAV, 2005) 2: 719, 720.

¹⁴ Atâ'î, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 277. Baltacı'da ondan önceki müderris Ahî-zâde Mehmed Efendi şeklinde kayıtlıdır. Cahit Baltacı, *XV -XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 720.

¹⁵ Atâ'î, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 141.

¹⁶ Atâ'î, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 232.

¹⁷ *Bostânu Şekâ'iki'n-Nu'mân*'in mukaddimesinden onun bu görevden vefatından önce ayrıldığı anlaşılmaktadır. Babakûşî Abdurrahman, *Bostânu Şekâ'iki'n-Nu'mân*, 2^b.

¹⁸ Atâ'î, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 278.

¹⁹ Metinde bundan sonra Kefevî şeklinde geçecektir.

²⁰ Atâ'î, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 273.

1782 | Furat, A. Hamdi. An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān

linde nitelendirmesi özellikle medrese talebelerine hâmilik yaptığını düşündürmektedir. Onun, Mazlumca diye bilinen Molla Ahmed isimli bir oğlu²¹ bulunmaktadır.²² Atâ'î, Molla Ahmed'in aynı zamanda Hasancan Efendi'nin hemşîrezâdesi olduğunu vurgulaması Molla Abdurrahman'ın Hasancan Efendi'nin kızı ile evli olduğunu göstermektedir. Hasan Can Efendi, Hoca Sadeddin Efendi'nin babasıdır²³. Bunlardan hareketle Abdurrahman Efendi'nin güçlü akrabalık bağlarının olduğunu söyleyebiliriz.

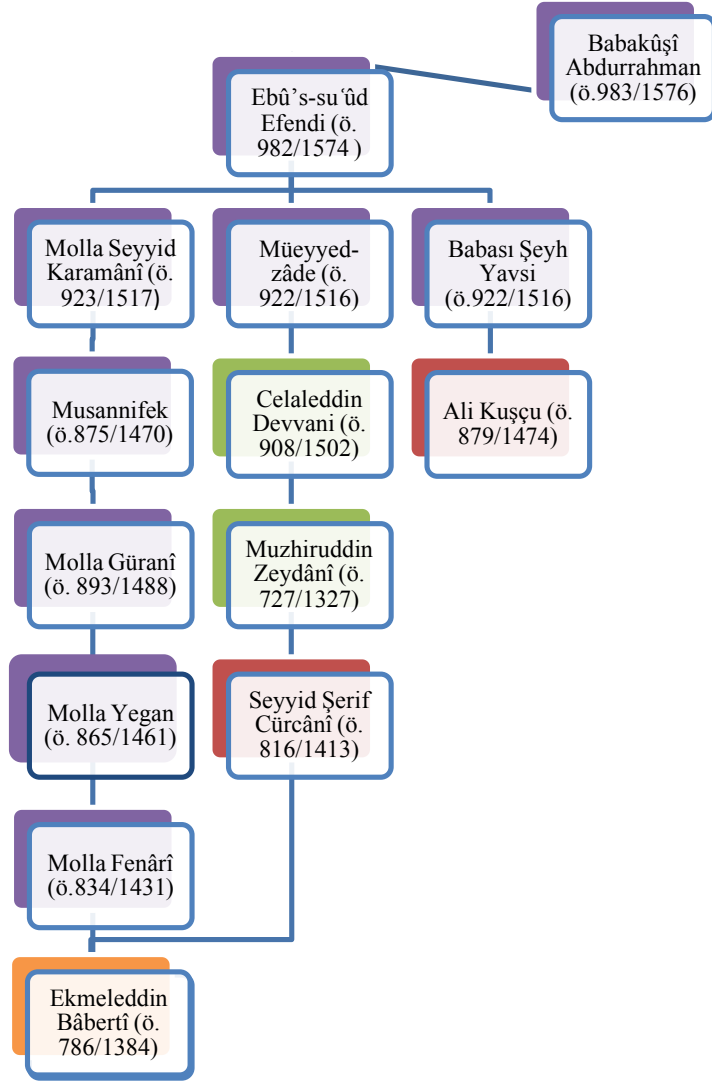
1.1. Babakûşî Abdurrahman Efendi'nin Osmanlı Fakihleri Arasındaki Yeri

Babakûşî'nin Osmanlı ilmiye teşkilatında yükseldiği en yüksek makam Kefe müftülüğüdür. Bu müftülüğe Atâ'î'nin de belirttiği gibi Sahn müderrisi pâyesi ile atanmıştır. Atâ'î, onun hocaları hakkında bilgi vermek yerine akrabasından Baba Efendi üzerinde durmuştur. Dolayısıyla elimizde hocaları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Onu, Ebüssuûd Efendi'nin mülâzımı olması sebebiyle Osmanlı ilim geleneğine bağlayabiliriz.

²¹ Bir başka oğlu Mustafa'ya nispet edilen *Enîsu'l-Mülûk* isimli bir eser de bulunmaktadır. Bu eser Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 890'da bulunmaktadır.

²² Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 583.

²³ Atâ'î, *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletî's-Şekâ'ik*, 429.

Tablo 1

Yukarıdaki tablo (Tablo 1) Kefevî'nin²⁴ (ö. 990/1582) *Ketâ'ibu A'lâmi'l-Ahyâr* isimli eserinde geçen²⁵ Ebüssuûd Efendi'nin ilmî silsilesinin bir kısmıdır.²⁶ Ebüssuûd Efendi'nin babası vasıtasıyla Ali Kuşçu'dan, Devvâni'den Şiraz'da ders okuyan Müeyyedzâde'den, Molla Seyyid Karamânî vasıtasıyla da Musannifek'ten gelen ilmî geleneği tevârüs ettiği düşünüldüğünde, Babakûşî'nin önemli bir ilmî birikime sahip bir zâtın mülâzımı olduğu ortaya çıkmaktadır. Onun, İstanbul ve Edirne muhitlerinde öğrenim ve öğretimini tamamlayıp Kefe bölgesine müftü olması sebebiyle Kefe'deki ilmî muhitte ancak müftü olduğunda tanıştığı düşünülebilir.²⁷

Bütün bu bilgilerden hareketle Babakûşî Abdurrahmân'ın öncelikle Ebüssuûd Efendi vasıtasıyla önemli bir ilmî gelenekle tanışma fırsatı yakaladığını söyleyebiliriz. Üç koldan gelen bu gelenekten birincisi Ali Kuşçu'ya diğer ikisi ise Ekmeleddin Bâbertî'ye uzanmaktadır²⁸. Diğer taraftan her ne kadar Kırım bölgesinden yetişmemişse de daha sonraki görevi sebebiyle oradaki ilmî gelenekten de etkilenmiş olmalıdır. Bu gelenek özellikle Bezzâzî'nin²⁹ bölgeye gelişi ile oluşmuş ve Babakûşî'nin müftülük yaptığı döneme kadar devam etmiştir³⁰.

²⁴ Metinde bundan sonra Kefevî şeklinde geçecektir.

²⁵ Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, *Ketâ'ibu A'lâmi'l-Ahyâr*, Süleymaniye Ktp, Nuruosmaniye, nr. 3048, 373^a.

²⁶ Tabloda sarı zemin Osmanlı coğrafyasına, yeşil zemin Mısır'a, gri zemin İran'a, kavuniçi de Türkî coğrafyaya işaret etmektedir. Bu renkler, âlimlerin ağırlıklı olarak yaşadıkları coğrafyaya işaret etmektedir. Kefevî'nin kaydettiği silsile burada tablo olarak sunulmuştur. Bu silsile Babakûşî ile dolaylı bağlantısı sebebiyle bütünüyle ele alınmayacaktır. Müeyyedzâde ve Molla Seyyid Karamânî ile başlayan zincirin Ekmeleddin Bâbertî ile birleştiği hatırlatılmalıdır.

²⁷ Kefe'deki ilmî muhit için bk. Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*, hzr. Mehmet Sarı, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990).

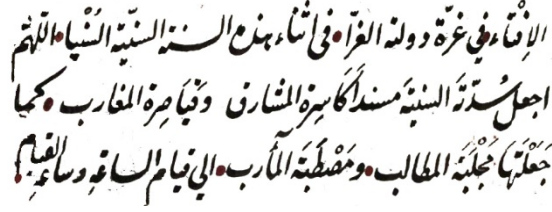
²⁸ Bk. Tablo 1.

²⁹ *Ketâ'ib*'den elde edilen bilgilerle, Kefe'de Bezzâzî'nin (ö. 827/1424) talebelerinin oluşturduğu bir ilmi muhitin olduğu anlaşılmaktadır. Zira o, Kırım ve Bulgaristan bölgelerinde yıllarca kalmıştı. Ahmet Özel, "Bezzâzî", *DİA* c. 6, (Ankara: TDV 1992), 113-114.

³⁰ *Ketâ'ib*'de 18. ketîbede geçen Kırım bölgesi âlimlerinden Şerefeddin b. Kemâl'i burada zikretmeliyiz. O, Bezzâzî'den, usul ve furu okumuş, daha sonra tedaris faaliyeti ile meşgul olmuş ve Osmanlı coğrafyasına gelerek II. Murad'ın ikramlarına mazhar olmuştur. Kefevî, ayrıca Bezzâzî'nin Seyyid Ahmed b. Abdullah el-Kırımî isimli talebesinden bahseder. Kefevî'nin bahsettiği bir diğer âlim ise yine Bezzâzî'nin talebesi olan ve ondan icâzet alan Sirâcuddin Ahmed b. Fazıl el-Kırımî'dir. Kefevî onun icâzetini Bezzâzî'yi ele alırken kaydetmiştir. Kefevî, *Ketâ'ibu A'lâmi'l-Ahyâr*, vr. 206^a.

2. BOSTÂNU ŞEKÂ'İKÎ'N-NU'ĀMÂN³¹

2.1. El Yazma Nüshası

Şekil 1

Bu çalışmaya konu olan nüsha, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi 1414 numarada kayıtlıdır. 237 varak olan nüsha, tespitlerimize göre eserin yegâne nüshasıdır. Ta'lik hatla yazılan eserin 236^adaki temme kaydında tarih yer almaz.³² Fakat Babakûşî'nin mukaddimedeki ifadelerinden eserin vefatına yakın bir tarihte yazıldığı anlaşılmaktadır.³³ Eserin hâmişlerinde yer alan ve birden fazla kalem tarafından yazıldığı anlaşılan çok sayıda not bulunmaktadır, bu sebeple ana metin yazısı önem taşımaktadır.³⁴ Eserin bir 1^a olarak işaretlenen unvan sayfasındaki notlar fiziki tahribât sebebiyle tam olarak okunamamaktadır. Bu yazının Mecmû'atu Abdurrahman şeklinde okunabileceğini düşünüyoruz. İfâdenin hemen yanında *el-müsemma bi-Bostâni Şekâ'îkî'n-Nu'âmân* ibaresi yer almaktadır. Yine 1^a'da yer alan fihrist detaylı değildir, fakat eserin metninin yazıldığı kalemle yazılmıştır. Bu bakımdan fihristin daha sonradan değil, eserle aynı tarihte yapıldığını anlaşılmaktadır. Fihrist şu şekildedir:

Kitābu's-şavm, Kitābu'n-nikāh ..., Kitābu'r-radā 59, Kitābu't-ṭalāk 60, Kitābu'l-ʿitāk 77, Kitābu'l-eymān 81, Kitābu'l-vaḳf 84, Kitābu'l-beyʿ 88, Faslı fi's-şarf 101, Kitābu'l-kefāle 102, Ḥavāle 104, Vekāle 106, İkrār 111, Şulh 116, Każā 119, Şehādāt 134, Kitābu'd-da'vā 148, Kitābu'ş-şerike 168, Vedī'a 170, ʿĀriye 171, Hibe 171, Muzārebe 175, İcārāt 178, Kitābu'l-velā 179, Gasb 181, Şuf'a 184, İkrāh 189, Kısmet 189, Müzāra'a 193, Müsākāt 197, Hacr ve me'zûn 198, Sayd 198, Zebā'ih ve Użhiye 199, Kitābu'l-Kerāhiyye 200, İhyā-i mevāt 210, Eşribe, Cihād 212, Laḳit 212,

³¹ Eserden bundan sonra Bostān şeklinde bahsedilecektir.

³² “temme'l-kitāb” şeklinde.

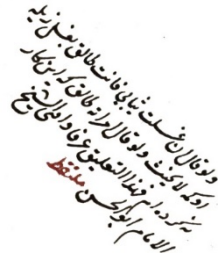
³³ Bk. mukaddime ile ilgili bölüm.

³⁴ Bk. Şekil 1.

1786 | Furat, A. Hamdi. An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān

Lukaṭa 212, Ābık 213, Mefḫûd 214, Rehn 215, Cināyât 218, Serika 218, Hūdûd 221, Diyât 222, Veşâyâ 226, Elfāzu'l-küfr 220.

Bostân'ın mukaddimesi (1^b-3^b) hakkında bilgi, *muhteva* başlığı altında verilecektir. Eserde, 3^a'dan itibaren, hâmişlere alınmış notlar dikkati çekmektedir. Hâmişlerdeki notlar, eserin kıymeti bakımından oldukça önemlidir. Değerlendirmesini *muhteva* başlığı altında yapacağımız hâmişlerdeki notların birkaç kalem-den çıktığı anlaşılmaktadır. Burada, diğerlerine göre önemli görülen dördü tespit edilecektir.

Şekil 2

Birincisi: Metinle aynı kalemle yazılan notlar. Bunlar genellikle *Tarhâniyye*³⁵, *Hidâye*³⁶, *Înâye*³⁷, *Keşfu'l-esrâr şerhu menâr*³⁸ gibi eserlerden yapılan nakillerdir. Şekil 2'de metnin 69^b varlığında geçen, *Mültekat* isimli eserden nakil³⁹ görülmektedir. Bu nakil şu şekildedir: “[Koca] ‘şayet elbisemi yıkarsan boşsun’ derse, [kadın, eşinin] elbisesinin zeylini ya da kümmünü yıkamakla sözü bozulmaz. Şayet karısına ‘bu işi yapmadım derse’ bu da örfen talik (şarta bağlı talak) sayılır. Şeyh İmam el-Hasan bu şekilde fetvâ vermiştir. *Mültekat*”

³⁵ Babakûşî Abdurrahman, *Bostānu Şekā'iki'n-Nu'mān*, 3^a

³⁶ Babakûşî Abdurrahman, *Bostānu Şekā'iki'n-Nu'mān*, 5^a

³⁷ Babakûşî Abdurrahman, *Bostānu Şekā'iki'n-Nu'mān*, 3^a

³⁸ Babakûşî Abdurrahman, *Bostānu Şekā'iki'n-Nu'mān*, 148^a

³⁹ Ebu'l-Kāsım Nāsıruddin Muhammed b. Yusuf es-Semerkindî, *el-Mültekat fi'l-fetāva'l-Hanefiyye*, thk. Mahmud Nassar es-Seyyid Yusuf Ahmed, (Beyrut: Dārü'l-Kütübi'l-İlmiyye 2000), 128.

İkincisi: Matlablar, yani ehemmiyetli meselelerdir. Bunlar, nüshada kırmızı kalem ile belirlenmiştir. Abdurrahman Efendi, mukaddimede de bu matlablara dikkat edilmesini özellikle vurgular. Şekil 3’de Kitâbu’s-salât bahsinden (29^b) “ikâmete niyet etmeyip mukimlerin namazını kılan hakkında” bir matlab yer almaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَهُوَ حَسْبُهُ
فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ
فَعَلَيْهِ إِثْمُهُ إِنَّ اللَّهَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ

Şekil 3

وَعَنْ فِرَاقِ بْنِ الْمُرِّ
أَنَّ أُمَّ بَكْرَةَ سَأَلَتْ
عَنْ نِيَّةِ الْمُكْرِمِ فِي صَلَاتِهِ
فَأَجَابَتْهُ قَالَتْ
لَا يَنْبَغُ إِلَّا أَنْ يَنْتَهِزَ
الْكَتْمَةَ وَيَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ
فَإِنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ
فَعَلَيْهِ إِثْمُهُ إِنَّ اللَّهَ
لَشَدِيدُ الْعِقَابِ

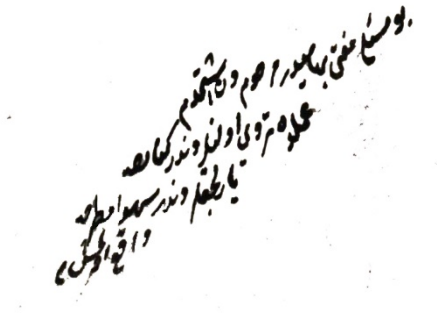
Şekil 4

Üçüncüsü: Diğerlerine nazaran özensiz notlar. Bunlar, kitabın genel üslubu çerçevesinde, müstensih/hattat olmadığını düşündüğümüz birisi tarafından yazılmıştır. Bu notlar, eserin yazımından daha sonra, esere sahip olan birisi tarafından da yazılmış olmalıdır. Şekil 4’te Bâbertî’nin meşhur eseri *Înâye*’den alınan bir not

1788 | Furat, A. Hamdi. An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān

görülmektedir.⁴⁰ Bu not şu şekildedir: “Her kim mestler üzerine mesh konusunu kabul etmezse yani cevazına iman etmezse bidatçı olur. Kerhi şöyle demiştir: Ben o kişinin küfre düşmüş olmasından korkarım. Çünkü bu konudaki âsâr mütevâtir derecesindedir. Bu kimsenin bidatçı olduğuna delâlet eden Ebu Hanîfe'den mervî şöyle bir rivâyet vardır: “Ona (Ebû Hanîfe'ye) ehl-i sünnet ve'l-cemâat hakkında sorulduğunda şöyle demiştir. (Bir kimsenin) Şeyhayn'i (Ebu Bekir ve Ömer) diğer sahabîlerden üstün tutması, hateneyni (iki damadı) yani Osman ve Ali'yi sevmesi ve mestler üzerine meshi kabul etmesi gerekir. İnâye *Şerhu'l-Hidâye*, eş-Şeyh Ekme-lüddin”

Dördüncüsü: Bazı soruların yer aldığı uyarı notları. Bunlar genellikle Türkçe'dir. Eserin mahiyetinin tespiti bakımından önemli olan bu notlar şu şekildedir:

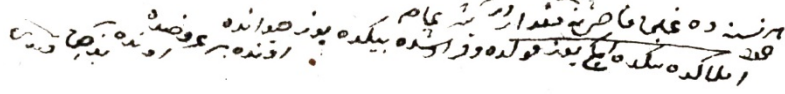

Şekil 5

1. “Bu mes'ele müftâ bihâ midir? Merhûmdan işitmedim. ‘Amelde terevvi olanlardandır. Kenârda yazılacaklardandır. Sehven mıstarda vâki' olmuş”. (68^b) (Şekil 5)
2. “Her nesnede gabn-ı fâhiş ne miktardır ? ... el-cevâb: emlâkta binde iki yüz, kulda ve karaveşte⁴¹ binde yüz, hayvanda onda bir, urûzda onda bir buçuk. Fetvâ” (96^adan) (Şekil 6)

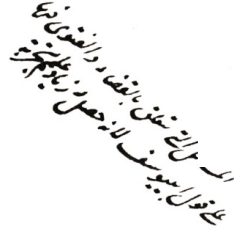
⁴⁰ Ekmeleddin el-Bâbertî, *el-Înâye*, (Beyrut: Darulfikr, tsz), 2: 144.

⁴¹ Cariye, odalık. Komisyon, *Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü*, Ankara: TDK 1975, 2: 156.

Şekil 6

3. “Kazâ ile ilgili meselelerde fetvâ, Ebu Yûsuf’un kavline göredir. Çünkü o, bu konuda daha fazla ilim ve tecrübe sâhibiydi”. Orjinali Arapça olan ve yukarıda tercümesi verildiği bu yazının hattı, esas metnin yazıldığı hattın

Şekil 7

benzeridir. Büyük ihtimal aynı kalemde çıkmıştır. (Şekil 7)

“Mükerrer yazılmağa bâis, âhar kitâbda dahi mevcut olmamasıdır. Ve gâ’ib ile gayri gâ’ibin farkı müte’ekkid olmak içindir.” (Şekil 8)

Şekil 8

4. “Zeyd-i müteveffânın vakf etmekçi firınını, oğlu Amr, mülk firını ile istibdâl ettiği takdirce şer‘an Amr’ın firını vakf olur mu? Beyân buyurulup fetvâ oluna. Allahu a‘lem. el-cevâb: Amr ve müteveli ile istibdâl edip mülk firını ... her vechle vakfu'n-nef' olup re'y-i hâkimle olucak olur. Ammâ istibdâl-i mezbûr dokuz yüz elli bir târihinden berüce vâki' oldu ise izn-i hâkim müfid olmaz, izn-i sultân lazımdır. İmza.” (236a) (Şekil 9)
5. 237^ada ise bir icazet kaydı ve Câmîu's-sagîr'den bir nakl yer alır. İcâzet kaydının ne zaman ilave edildiği ile ilgili bir kayıt tespit edilemedi. İcâzet şu şekildedir: “küntü mucâzen bi'l-kırâ'ati ve icâzetü gayrî min Mevlânâ Mehmed Çelebi Efendi ve hüve kâne mücâzen min Seyyid Mehmed el-Kâzîmi.

Şekil 9

Şekil 10

Sahh”. (Şekil 10)

المحمد لوليه الأولى هو الصلوة على نبيه الا على ولا على آله ولا على اهل بيته الحسن
ما اعم الله عليه التفتة في الدين والفتنة في القرآن الكريم ما اعم
له التفتة بحلاوة الامر بالمعروف ان سوال العارضة لا يوجب لم يفت
لم يفت ومن له التفتة عن حرارة المكروه هو الا الناس عن الناس فاعلم
لا يفت ومن سلم بسلم الرواية فقد ارتقى مراتب الدرابة وقد ركب
من يسبو طود وغير تحقيق الحكم المواقف بين اولي عقل وخبير في زمن ال
حكيمة عزمت في زمان الدولة وودولة الزمان ما عني به زمان دولت
كرامى خان ابن مبارك كرامى خان ابن محلى كرامى خان ملازالى واولى
الدين زينبا باقلامه وعنوان كتب الشريعة ممنونا اركانها سلك
المملك ملك السكون نفي كل من يسلكهم يسلكه ان ارتب خرقه
وباجتها على مطرزة ودواجم اوراقه بروابط كريمة شريفة وعلوي
ورد اسم الشرف مكتوبه كالنق المرفوب ليكون مستقربا بعنوانه
وعلى با زمانه من الاقوال الواجب القبول والروايات المأخوذة
فكها من وجهه ومقبول وتبعث اقول لائمة والشيوع مع ملاحظة
النسخ والمسنوخ منسوخا بنساج الشانج الشوانج في العمل بالاندين

Şekil 9

a. Muhtevası

Eserin mukaddimesi (1^a-2^b; Şekil 11, 12, 13), müellifin kim olduğu ve eserin mahiyeti hakkında bizlere yeterli bilgi vermektedir. *Hamdele* ve *salvele* kısmı ile

والاحكام والفتوى في ثلث سنين حتى مالفت واظلمت ما في
 احكامه والفتاوى بجانته وما وجدته من الكتب في الممالك الغنائمها
 انه نال عن السنية فربعت الاجناس من الفروع والاصول كلها
 فتعول فيقول مشتقاً عن عمود فصول . فكل فصل
 له المطالب وعلايته كما ربها الطالب كمن على بعيرة في الطلب
 فخطرا الى الحوانى فداوى المطلب على سهولة بلانجب . وسببته
 حستان شفاين النعان ككون بقرة المنظار . وفرة البرابرة
 الفضاة وموسرة الولاة . فالل من ان طرا الانصاف بالانصاف
 وما شاعره الاقتناف بخرط القفا واللائق والمبسطا في
 مواضع النقل ومواقع الالتقاط . ان في بستانها نار تجا من
 حتى نار جبارا اجبا . انما كصفتها والقوي . عدل الرحمن الضليوي .
 فذاتت شعبا بسيط الدتت والقياق . في دولة باسط الدولة
 باسط الامين بية الامان على الشول والاطلاق . الا هو سلطان السلطان
 وحقان الحواين سلطان سليم فاك سليمان خان ابن سليمان خان .
 لارال سليمان كاسم . مستقيما في حده ورسمه بامر العالي . على الاسفل
 والاعلى قد شرف السلطنة بوجوده . وترشفت الولاة من جوده
 في تايخ سنه اربع وسبعين . وسببها . وقد نصبت . واؤلاه .

Şekil 10

başlamaktadır. Secîli ifadelerin kullandığı bölümde “من تسلّم بسلام الرواية فقد ارتقى مراقي الدراية” / *rivâyet merdivenini teslim alan, dirâyet basamaklarını tırmanır* ifâdesi eserin nukullü bir fetvâ mecmûası olmasına telmih gibidir. “Ammâ ba‘d” ifadesi kullanmadan ese-

الإفناء وفي غرة دولته الغراه في أثناء هذه السنة السنة النبوية الشريفة اللهم
اجعل سنة السنة مسنداً كما سنده المشرق وتياممة المغرب وكما
جعلها حجة المطلب ومقضية المآرب إلى قاطب السعد وسائر
آمين يا معين . وكاننا اشرع في المقصود . بعون الله الملك المعبود .
فصل والقوي على قول ثمة اثنتا عشرة ابي خيفة نعان بن ثابت و
يوسف اسد يعقوب بن ابراهيم ومحمد زهير الله وميمون يعقوب بن ميمون
ويحيى بن سنان بن سنان ومحمد بن ابي اسد رسول الله عليه السلام علي
وجهمها انفاذهم سادة واحكامهم رتبة الملقى اولاً يعقوب بن ابي خيفة
ثم يعقوب بن يوسف ثم يعقوب بن محمد بن يعقوب بن ابراهيم بن ابي خيفة ثم
بانا وابل الشرايع بن ابراهيم ثم ان لم يجد يعقوب بن ابي خيفة اذ كان من
اهل الاجتهاد وقال الشيخ اذ كان ابو خيفة في جانب وثمان في جانب فالتفت
بالجوارح ان شاء الله يقول ابي خيفة وان شاء الله يقولها وان كان احدهما
مع ابي خيفة ترجح جانبه ثم ان ابا يوسف ومحمد بن ابراهيم بن ابي خيفة
كلامه ابي خيفة وابو خيفة كان يلقب بخالد وموكان يلقب براهيم النحوي
وموكان يلقب بعلقية وعلقية كان يلقب بعباد بن مسعود وعباد بن
مسعود كان يلقب برسول الله صلى الله عليه وسلم **كتاب**
الجهان قوله سبحانه وتعالى يا ايها الذين آمنوا اذا قمتم الى الصلوة

Şekil 11

rin yazılış hikâyesini anlatmaya başlayan müellif geniş ve özlü eserlerden Âl-i Cen-
giz⁴² zamanında kitaplar –muhtemelen fetâva mecmûaları– derlendiğini “قد رتب
الكتب من مبسوط ووجيز” ifadesiyle belirtmektedir. Kendisinin, Giray Han b. Mübârek za-
manında bir mecmûa kaleme almaya niyet ettiğini söyler.⁴³ Ayrıca mecmûanın

⁴² Kırım Hanlığı kastedilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Halil İnalçık, “Kırım (Kırım Hanlığı)”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 25 (Ankara: TDV, 2002), 450-458.

⁴³ Devlet Giray Han, 985/1577'e kadar tahtta kalmıştır. Halil İnalçık, “Devlet Giray”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 9, (Ankara: TDV 1994), 241-242.

özelliklerinden “متلبسا بأزمانه الأقوال الواجب القبول، والروايات المأخوذة كلها من وجهه ومقبول” (kabul edilmesi gerekli vacip kavilleri ve her biri makbul ve muteber olan rivâyetleri zamanlarıyla birlikte verme)” ifadeleri ile bahseder.

Abdurrahman Efendi, bir mecmûa kaleme alma niyetini gerçekleştirmek üzere imamların ve şeyhlerin (meşâyihin) görüşlerini nâsîh ve mensûhu dikkate alarak araştırmaya başlamış, ayrıca meşâhiyin amelde neyin kuvvetli, neyin ihtiyata ve takvaya uygun olduğu ile ilgili izahlarını da dikkate almıştır. Bu araştırmanın üç sene sürdüğünü ve bu süreçte *Fetâva-yi Kādihân'a* (*Hâniyye* şeklinde ifade ediyor) ve *Fetâva-yı Tatarhâniyye*'ye özellikle müracaat ettiğini, ayrıca Osmanlı coğrafyasındaki bulduğu fıkıh kitaplarını da mütalaa ettiğini kaydetmektedir. Bunları fasıllara ayırdığını, ayrıca hâmişlere matlaplar koyduğunu belirtmektedir. Daha sonra eseri, *Bostānu Şekā'ik-i Nu'mān* şeklinde isimlendirdiğini özellikle *bostan* ifadesi üzerinden anlatır. *Mesîreten li'l-kudât* ifadesinde bu durum görülmektedir. Kitabın ismindeki *Şekā'ik-i Nu'mān* ifadesine atıf yapmamaktadır. Herhalde *Şekā'ik-i Nu'maniye* isimli meşhur eser sebebiyle kasdının (yani Ebu Hanîfe (ö.150/767) ve talebeleri) olduğunu düşünmektedir. Kendisinin Deşt ve Kıpçak bölgesinde daha önce müftü olduğunu belirtmektedir. Bu geçmiş zaman sığası ilginçtir, zira Atâ'nın verdiği bilgiye göre onun bu bölgede, vefatına kadar müftülük yaptığını biliyoruz. Fakat metinden anlaşılmaktadır ki eser, görevden ayrıldıktan sonraki bir sürecin mahsulüdür. II. Selim zamanında 974 tarihinde bu göreve atandığını belirtir ki bu Atâ'nın verdiği tarihle uyum içersindedir. Abdurrahman, ayrıca II. Selim'in saltanatının başında bu göreve geldiğini belirterek bu tarihi teyid eder. Esere başlamadan önce yaptığı bir alıntı eseri okuyanlara bir uyarı niteliğindedir. *Fasl* diye başlayan, hemen mukaddimeden sonraki bu bölümde, fetvânın üç imam yani Ebu Hanîfe, Ebu Yûsuf (ö.182/798) ve İmam Muhammed'in (ö.189/805) kavillerine göre olacağı, bunların mezheplerine itimad edildiği, hüsn-i sîretlerine uyulduğu belirtilmiştir. Devamında, müftünün sırasıyla Ebu Hanîfe'nin, Ebu Yûsuf'un ve İmam Muhammed'in kavillerine göre fetvâ vereceği ifade edilir. Onların görüşlerini bulamazsa ve de müctehid ise ictihad edeceği ifade edilmiştir.

'Şeyh şöyle demiştir' diyerek başladığı bölüm ise *Şerh-i Tahâvî*'den bir nakildir.⁴⁴ Bu nakilde Ebu Hanîfe bir görüşte, Ebu Yûsuf ve İmam Muhammed bir görüşte ise müftünün muhayyer olduğu, dilerse Ebu Hanîfe'yi dilerse, iki imamın görüşü

⁴⁴ Muhtemelen İsbicâbî'nin *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*'sinden alınmış olmalı.

ile fetvâ verebileceği belirtilmektedir. Şayet bu iki imamdan birisi Ebu Hanîfe ile aynı görüşte ise onun görüşünü tercih edileceği de eklenmektedir. Bu bölüm, fetvâ usulü ile ilgili çok temel bazı bilgilerin verildiği bir giriş hüviyetindedir. Daha sonra ise fikh sistematigi içerisinde K. et-Ṭahâre'den başlayarak nakillere geçilmektedir.

Eserin -oldukça kısa olan- K. es-Serika (321^a) bölümü şu şekildedir:

كتاب السرقة

لو سرق بخوارزم فليس للقاضي بخارى أن يقيم الحدّ لأنه ليس في ولايته (واقعات صدر الشهيد). لا يجب على الخادم إذا سرق ممن يخدمه (ايضاح) ولكن يعزّر ويضمّن. السرقة في اللغة أخذ الشيء من الغير على السبيل الخفية والاستسار (هداية). قال: إذا سرق العاقل البالغ عشرة دراهم او ما يبلغ قيمته عشرة دراهم مضروبة من حرز لا شبهة فيه وجب القطع (هداية). والعبد والحزّ في القطع سواء (هداية). لا قطع على الصبي الحرّ لأن النص لم يفصل (هداية)

Hırsızlık Bölümü

Hârezm'de hırsızlık yaparsa, Buhara Kâdısı ona hadd cezâsı veremez, çünkü o, onun yetkisinde değildir (Vâki'âtu Sadruşşehid). Hizmetli (hâdim), hizmet ettiği kişilerin malından hırsızlık yaptığında, ona hadd cezâsı uygulanmaz (İzah) Fakat tazir cezası ile çaldığı mal tazmin ettirilir. Hırsızlık, lügatta bir başkasına âit bir şeyi saklandığı yerden gizlice almaktır (Hidâye). Şöyle demiştir: âkil, bâliğ olan birisi 10 dirhem ya da 10 dirhem kıymetinde hırz altında olduğu kesin olan bir şeyi çalsa el kesme cezâsı vacip olur (Hidâye). Köle ve hür el kesme cezâsında eşittir (Hidâye). 'Hür sabî'ye el kesme cezâsı verilmez, zira nasda açıklanmamıştır (Hidâye).

DEĞERLENDİRME

Edirne ve İstanbul'da bazı müderrislikler yapmışsa da Babakûşî Abdurrahman Efendi –esas itibarıyla- bir kenar müftüsüdür. Hatırı sayılır akrabalık ilişkilerine sahip olan Babakûşî'nin, Ebüssuûd Efendi'nin mülâzımlığını yapması özellikle zikre değerlidir. Onun, *Bostânu Şekâ'iki'n-Nu'mân* adlı eseri, isminin bir başka meşhur eseri çağrıştırması ve –yukarıda belirtildiği gibi- bibliyografik kaynaklarda eserin isminin geçmemesi sebebiyle literatür çalışmalarında kaydedilmemiştir. Oysa eser, bir kenar müftüsü tarafından Hanefi mezhebinin temel kaynaklarından derlenerek oluşturulmuş nukullü bir fetvâ mecmûasıdır.

Yukarıda şekillerle beraber bir kısmını aldığımız hâmişlerdeki notlar esere ayrı bir diğer katmaktadır (Şekil 5-10). Bu notlardan anlaşıldığına göre mıstarda

1796 | Furat, A. Hamdi. An Unnoticed Fatwa Book: Bostānu Shaqā'iq al-Nu'mān

yani satırlarda yazılan metinde müftâbih meseleler kaydedilmiş, müftâbih olmayan Şekil 5'deki ifadesiyle 'amelde terevvî (iyi düşünülmesi gereken) olanlar' ise hâmişe kaydedilmiştir. Diğer taraftan K. el-Kazâ bölümündeki Ebû Yûsuf'un görüşleri ile amel edilmesi kaydı da (Şekil 7) bu uygulamayı göstermesi bakımından önemlidir. Metindeki ve hâmişlerdeki notlardan Farsça kaynaklara da atıfların olduğu görülmektedir⁴⁵.

Bostân, isimli fetâva mecmûası Osmanlı merkez coğrafyası ile kırım bölgesindeki ilmî birikime şahitlik etmiş bir âlimin eseri olması sebebiyle XVI. asır Osmanlı çalışmalarında gözden kaçmaması gereken bir eserdir.

KAYNAKÇA

- Arslan, Emine. "Osmanlı Dönemi Nukullü Fetvâ Mecmûaları". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 5 (Bahar 2008): 131-153.
- Atâ'î, Nev'îzâde. *Hadâ'îku'l-Hakâ'îk fî Tekmiletî'sh-Şekâ'îk*. nşr. Abdulkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Babakûşî, Abdurrahmân el-Filibevî. *Bostānu Şekā'îki'n-Nu'mān*. Veliyüddin Efendi 1414:1a-237b. Bâyezid Devlet Ktp.
- Baltacı, Cahit. *XV -XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*. 2 cilt. İstanbul: İFAV, 2005.
- İnalçık, Halil. "Kırım (Kırım Hanlığı)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 450-458. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- İnalçık, Halil. "Devlet Giray". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9:241-242. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- İpşirli, Mehmet. "Mülazemet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 537-539 Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- el-Kefevî, Mahmud b. Süleyman. *Ketâ'ibu A'lâmi'l-Ahyâr*. Nuruosmaniye 3048:1a- 391b. Süleymaniye Ktp. Komisyon. *Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü*. 12 cilt. Ankara: TDK Yayınları, 1975.
- Kiel, Machiel. "Filibe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 79-82. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Özen, Şükrü. "Osmanlı Dönemi Fetvâ Literatürü". *TALİD* 3, sy. 5 (2005): 249-378.
- es-Semerkandî, Ebu'l-Kâsım Nâsirüddin Muhammed b. Yusuf. *el-Mültekat fi'l-fetâva'l-Hanefiyye*. thk. Mahmud Nassar es-Seyyid Yusuf Ahmed. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- el-Bâbertî, Ekmeleddin. *el-İnâye*. 10 cilt. Beyrut: Darulfikr, ts.
- Tahir, Bursalı Mehmet. *Osmanlı Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri*. haz. Mehmet Sarı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Özel, Ahmet. "Bezzâzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6:113-114. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

⁴⁵ Babakûşî Abdurrahman, *Bostānu Şekā'îki'n-Nu'mān*, Veliyüddin Efendi, 1414, 51^a.